TÖRTÉNELMI SZEMLE

AZ ELTE HUMÁN TUDOMÁNYOK KUTATÓKÖZPONTJA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2026 LXVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Kertész Balázs
Tatamér fehérvári prépost, királyi alkancellár élete

Fóti Miklós
Ferhád aga és bég életútja a váci harmincadtól a hódoltsági határszandzsákok kormányzásáig

Cziráki Zsuzsanna
Az erdélyi szász diplomácia színterei és eszközei a 16–17. században

Kustár Lídia
Kísérlet jakabházi Sallér Judit lánykorának és gróf tolnai Festetics Györggyel való házasságkötésének rekonstruálására

Cieger András
Jókai Mór és az újságírók első magyarországi egyesülete

Miklós Dániel
Pillanatképek a csehországi közhangulatról, 1938–1939

Figyelő
Kuffart Hajnalka, Kádas István és Czinege Szilvia beszámolói

Szerkesztőség

VARGA SZABOLCS
felelős szerkesztő

APOR PÉTER, ESZIK VERONIKA, KOLOH GÁBOR, SKORKA RENÁTA, TÓTH GERGELY
szerkesztők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, BRANKO OSTAJMER, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA,
SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@htk.elte.hu

Közlési szabályzatunk a honlapunkon érhető el:
http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html

A 2026-os évfolyam megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti Kulturális Alap

MTA MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXVIII. évfolyam, 2026. 1. szám

TANULMÁNYOK

Kertész Balázs Tatamér fehérvári prépost, királyi alkancellár élete 1

Fóti Miklós Ferhád aga és bég életútja a váci harmincadtól a hódoltsági határszandzsákok kormányzásáig 29

Cziráki Zsuzsanna Az erdélyi szász diplomácia színterei és eszközei a 16–17. században 45

Kustár Lídia Kísérlet jakabházi Sallér Judit lánykorának és gróf tolnai Festetics Györggyel való házasságkötésének rekonstruálására 71

Cieger András Jókai Mór és az újságírók első magyarországi egyesülete 99

Miklós Dániel Pillanatképek a csehországi közhangulatról, 1938–1939 115

FIGYELŐ

Kuffart Hajnalka Az esztergomi érsekség Mátyás-kori számadásai (1486–1490). Egy magyar–itáliai vegyes könyvelési rendszer forráskiadvány-sorozatának első kötetei 133

Kádas István A Jagelló-kori portális adórendszer működése és buktatói. A Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja keretében megvalósuló projekt bemutatása 143

Czinege Szilvia Széchenyi István leveleinek kritikai kiadása. Kutatási beszámoló 155

FIGYELŐ

AZ ESZTERGOMI ÉRSEKSÉG MÁTYÁS-KORI SZÁMADÁSAI (1486–1490)
Egy magyar–itáliai vegyes könyvelési rendszer forráskiadvány-sorozatának első kötetei

KUFFART HAJNALKA

A Nemzeti Kutatási és Kiválósági Program Starting_25 152830. számú projekt bemutatása

Kezdhetném az esztergomi számadáskönyvek sorozatszerű kiadásáról szóló projekt bemutatását azzal a közhelyszerű fordulattal, hogy „régi adóssága ez a magyar történettudománynak", és a könyveléstörténet világától nem is lenne idegen ez az adósságkezelő megközelítés. A professzionális magyar középkorkutatás valóban egyik legkorábbi, gyakorlatilag a *Századok* folyóirattal egyidős célkitűzése volt a Modenában őrzött, magyar vonatkozású számadáskönyvek lemásoltatása és publikálása. Itt azonban inkább azzal a hasonlattal élnék, amelyben generációk sora épít fel egy várat, kastélyt vagy templomot. Jelen esetben ugyanis egy olyan komplex technikai megoldásokat igénylő feladatról beszélünk, amely hosszú érlelési folyamatot követően érkezett el a betetőzéséhez, s ehhez magyar történészek nemzedékei adták szaktudásukat.

A projekt célja röviden összefoglalva a késő középkori esztergomi érsekség 1486–1498 között keletkezett számadáskönyveinek sorozatszerű kiadásra való előkészítése, valamint a Mátyás-kori anyag (1486–1490) megjelentetése. A terv innovációja a módszertani megközelítésben rejlik: nem egyszerűen három forráskiadvány-kötetet szeretnénk közzétenni, hanem a teljes adminisztratív rendszert szeretnénk rekonstruálni. Ez a szándék pedig nem pusztán egyéni elképzelés, hanem a modern magyar történettudomány rég megfogalmazott törekvése.

Kuffart Hajnalka, tudományos munkatárs, ELTE HTK TTI, Középkori osztály. *A cikk a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap STARTING_25 152830. számú projekt keretében készült.*

Az esztergomi számadáskönyvek rövid kutatástörténete

A 15. században, a kettős könyvelés történetének hajnalán, Itáliában már számos helyen alkalmazták az összetett adminisztráció módszereit.[1] Ilyen volt a Ferrarai Hercegség is, ahol egy bonyolult, háromszintű nyilvántartási rendszer működött.[2] Amikor 1486-ban Hunyadi Mátyás király második felesége, Aragóniai Beatrix királyné unokaöccse, Ippolito d'Este – a magyar szakirodalomban gyakran Estei Hippolitként szerepel – elnyerte az esztergomi érseki széket, a ferrarai herceg fiaként olyan szakembereket hozott magával,[3] akik ezt a Ferrarában működő adminisztrációt próbálták megvalósítani a Magyar Királyságban is. Ennek eredményeként közel egy évtizeden keresztül a helyi ügyviteli rutinra ráépülő, a magyar környezetben szokatlan, magas színvonalú számadáskészítési gyakorlatot folytattak. A ferrarai tisztviselőknek hála így olyan egyedülállóan komplex iratanyag jött létre a magyar történelem egyik legizgalmasabb korszakáról, amelyet éppen ebben az összetettségében érdemes láttatni. Az Ippolito esztergomi érsek és Bakóc Tamás egri püspök 1497. évi főpapi székcseréje utáni esztendőben az esztergomi számadáskönyveket Ferrarába vitték,[4] majd Ippolito halála (1520) után az egri püspökségre vonatkozó kötetekkel is ugyanígy tettek, ezért az iratanyag nem esett áldozatul a török pusztításnak. Később, a hercegség 1598. évi Ferrarából való elköltözésével az Este család levéltára Modenába került, ahol ma az Archivio di Stato di Modena gondoskodik az őrzéséről.

A modenai iratanyagot a magyarok közül elsőként az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc után Itáliába emigrált báró Nyáry Albert fedezte fel, miközben az olasz levéltárakban a magyar történelem nyomait kereste. Ő ismerte fel először, hogy az itáliai hivatalnokok munkája különösen részletesen örökítette meg a két legnagyobb magyar főpapi birtokrendszer, Esztergom 1486–1497 közti és Eger 1500–1508 évekbeli működését. Az általa „Hippolit-kódexeknek" nevezett számadáskönyvek jelentőségéről az 1867-ben induló *Századok* című folyóirat legelső évfolyamában adott hírt, melyben megfogalmazta azt a célkitűzést, hogy a forrásokat mihamarabb ismerje meg a magyar közönség.[5] Nyáry még csupán öt esztergomi és hét egri kötetről tudott, amelyek egy részét saját kézzel má-

1 Vö. Carlo Antinori: La contabilità pratica prima di Luca Pacioli. Origine della Partita Doppia. *De Computis. Revista Española de Historia de la Contabilidad* 1 (2004) 5–23.

2 Pietro Sitta: *Le finanze Estensi. Saggio di storia economica.* Ferrara, 1895. [Estratto dal vol III degli «Atti della Deputazione ferrarese di Storia Patria»] [2. ed.]; Guido Guerzoni: La Camera Ducale Estense tra Quattro e Cinquecento. La struttura organizzativa e i meccanismi operativi. In: *Storia di Ferrara.* 6. *Il rinascimento. Situazioni e personaggi*. A cura di Adriano Prosperi – Alessandra Chiappini. Ferrara, 2000. 159–183.

3 Hajnalka Kuffart: Piero Pincharo de Parma, un ragioniere italiano in suolo ungherese. *Verbum. Analecta Neolatina* 13 (2012) 504–512.; Kuffart Hajnalka: Az esztergomi Hippolit-kódexek könyvelési rendszere. Az itáliai kettős könyvelés egy sajátos formája magyar földön. Megjegyzések Piero Pincharo de Parma főkönyvi struktúrájához. In: *Micae Mediaevales.* IV. *Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk. Gál Judit et al. Bp., 2015. 175–185.

4 Vö. Kuffart Hajnalka: Bakóc Tamás és Estei Hippolit cseréje. In: *Bakóc Tamás emlékezete. Tanulmányok halálának 500. évfordulójára.* Szerk. Neumann Tibor – C. Tóth Norbert. Bp., 2024. 111–157.

5 „... adja Isten, hogy hazai tudományosságunk érdekében hova-hamarább teljes másolataikhoz juthassunk." B. Nyáry Albert: Az esztergomi érsekség és egri püspökség számadási könyvei a XV–XVI. századból. *Századok* 1 (1867) 384.

solta le, tartalmukról pedig a későbbi években, szintén a *Századok* hasábjain számos értekezést tett közzé.[6]

Hatására a Magyar Tudományos Akadémia (= MTA) Történeti Bizottsága Veress Endrét bízta meg, hogy írja le részletesen, milyen magyar vonatkozású dokumentumok találhatók Modenában, és kezdeményezze az anyag lemásoltatását. A Nyáry-féle másolatokat ugyanis hibásnak ítélték a kettős könyvelési forma figyelmen kívül hagyása miatt. Veress már 29 esztergomi és 8 egri kötetet talált, amelyek közül sajnos több is annyira megrongálódott, hogy sem elolvasni, sem lemásolni nem tudta őket. A Történeti Bizottság és az Olasz Belügyminisztérium abban állapodott meg, hogy az iratokat Velencében másoltatják le. A munkát 1909 végén kezdték el, de 1915-ben, az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország között kitört háború miatt félbeszakadt. Az elkészült másolatok összesen négydoboznyi anyaga ma is az MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében (= Kézirattár) található.[7]

Az Esztergomra vonatkozó számadáskönyvek részletes gazdaságtörténeti vizsgálatát Nyáry Albert után Fügedi Erik folytatta. Tanulmánya 1960-ban jelent meg, ebben elsőként mutatta be az itáliai módszereket alkalmazó kétszintű könyvelés elméleti-logikai vázát, az összetett olasz főkönyvek és egyszerű latin számadáskönyvek viszonyrendszerét.[8] Az előszóban említi, hogy főként az MTA Kézirattárában található első két doboz anyagából dolgozott, a másik kettőt elveszettnek hitte, amíg lektora, Sinkovics István meg nem találta azokat. Ennek ellenére ezek adatait nem dolgozta be a munkájába, és a későbbi kiadásban sem terjesztette ki vagy fejlesztette tovább az addigi eredményeit.[9]

Művészettörténeti irányból a számadásokat legnagyobb mértékben egyrészt Balogh Jolán aknázta ki monumentális adattárában,[10] másrészt Voit Pál nevét kell megemlíteni, aki felismerve a rendszerben rejlő lehetőségeket, kiválóan hasznosította ezeket az építési számlák elemzésénél.[11] Az ő példája jól illusztrálja, hogy megértve a könyvelési logika működését és a hivatkozási rendszer használatát, több információ aknázható ki a számadásokból, mintha csak lineárisan vizsgálnánk. Voit 1953 és 1957 között elkezdte kicédulázni a számadáskönyvek kéziratos másolatait, s ezt Waigand József 1964–1968 között

6 B. Nyáry Albert: A modenai kir. levéltár magyar történelmi szempontból. *Századok* 2 (1868) 244–254.; Uő: A modenai Hyppolit-codexek. [I.]–IV. *Századok* 4 (1870) [I.] 275–290., II[/1]. 355–370., [II/]2. 661–687., *Századok* 6 (1872) III. 287–305., IV. 355–376.

7 Magyar Tudományos Akadémia. Könyvtár és Információs Központ. Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. Ms. 4996–4999. Vö. Lukinich Imre: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése*. Bp., 1935. 33–36.

8 Fügedi Erik: Az esztergomi érsekség gazdálkodása a 15. század végén. I–II. *Századok* 94 (1960) I. 82–124., II. 505–556.

9 Fügedi Erik: Az esztergomi érsekség gazdálkodása a XV. század végén. In: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Bp., 1981. 114–237.

10 Balogh Jolán: *A művészet Mátyás király udvarában*. I–II. Bp., 1966.

11 Voit Pál: Magyar keramikatörténeti tanulmányok I. *Művészettörténeti Értesítő* 3 (1954) 113–122.; Uő: Gyarmati Dénes mester és a régi magyar építőgyakorlat. In: *Művészettörténeti Tanulmányok*. Szerk. Dávid Katalin. Bp., 1957. (Művészettörténeti Dokumentációs Központ Évkönyve 1954–1955) 46–87.; Pál Voit: I codici modenesi di Ippolito d'Este e le costruzioni edili a Esztergom. *Acta Historiae Artium* 5 (1958) 283–315.

tovább folytatta.[12] Fügedi, Balogh, Voit és Waigand is az MTA Kézirattárának másolataiból dolgozott. Nem világos az oka, de minden jel szerint egyikük sem tudott arról, hogy az Országos Levéltár [ma Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára] 1959–1960 folyamán mikrofilmmásolatokat készíttetett a Modenában őrzött magyar vonatkozású források jelentős részéről, közte a számadáskönyvekről is.[13]

A számadáskönyvek anyagának feldolgozása csak az 1990-es években folytatódott, miután Kubinyi András buzdítására E. Kovács Péter foglalkozni kezdett az egri kötetekkel. E. Kovács a mikrofilmekről készített átiratokat az eredetiekkel Modenában összeolvasta, s ez alapján sajtó alá rendezett hét darab egri számadáskönyvet, amely egyúttal kandidátusi munkájának alapját is képezte.[14] A nyolcadik, néhány oldalas egri vonatkozású számadást a közelmúltban Kristóf Ilona adta közre, amely habilitációs előadásának témája is volt,[15] s ezzel elmondható, hogy az egri püspökségi kötetek szövegkiadása megvalósult.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Olasz Tanszékén induló OTKA 81430. számú projekt (2010–2015), majd NKFIH 128797. számú pályázat (2018–2022) finanszírozásában működő Vestigia Kutatócsoport folytatta a modenai levéltár magyar vonatkozású anyagának feltárását.[16] A projekt résztvevőjeként lehetőségem nyílt az esztergomi számadásokkal előbb egyetemi, majd doktori hallgatóként közelebbről is megismerkedni. 2013-ban Campus Hungary csoportos ösztöndíj által, számos egyetemi hallgató bevonásával elsősorban a számadáskönyvekről készült egy nagyobb digitalizáló munka a Vestigia adatbázisa számára. A digitalizált anyagot a Magyar Nemzeti Levéltár is állományba vette, és megtörtént a Diplomatikai Fényképgyűjteménybe való besorolása.[17] A Vestigia Kutatócsoportban végzett munka során az addig ismert 29 esztergomi keletkezésű számadáskönyvet további négy,[18] a közelmúltban pedig egy újabb füzet azonosításával ki tudtam egészíteni,[19] így most összesen 34 számadásról van tudomásunk.

A számadáskönyvek azonban nem választhatók el a ferrarai hercegi udvarral folytatott levelezéstől. Itt nem csupán a királyi és a hercegi udvar közvetlen írásos érintkezéseire kell gondolnunk, hanem követjelentésekre, illetve az érsekség olasz tisztviselőinek

12 MI Repertorium: https://mi.abtk.hu/hu/repertorium/regeszta-a-v/a-v-1-modenai-szamadasok. (Legutóbbi megtekintés: 2026. január 30.)

13 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Reprográfiai Osztály. 8613–8622. Vö. Borsa Iván: *Külföldi levéltári anyagról készült mikrofilmek az Országos Levéltár Filmtárában 1965. január 1-én Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia kivételével*. Bp., 1965. (Levéltári Leltárak 34) 92–99.

14 *Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei 1500–1508*. Közli E. Kovács Péter. Eger. (A Heves Megyei Levéltár Forráskiadványai) 1992.

15 Ilona Kristóf: Travelling to Italy in the Summer of 1501. Lessons Learned from a Book of Accounts. In: *Chapters from the History of the Italian–Hungarian Relations*. Ed. Ilona Kristóf. Eger, 2023. 107–130.

16 Armando Nuzzo: Olasz–magyar diplomáciai kapcsolatok (1301–1550). Új források a Vestigia projekt keretében. *Világtörténet* 7 (2017) 139–151.

17 Az anyag 2022 után került közzétételre a https://www.eleveltar.hu/ felületén, de elérhető a Vestigia Kutatócsoport saját honlapjáról is: https://www.vestigia.hu/. (Legutóbbi megtekintések: 2026. január 30.)

18 Vö. Kuffart Hajnalka: *Modenában őrzött esztergomi számadáskönyvek és az esztergomi érsekség udvartartása.* Bp., 2018. [Doktori értekezés.]

19 Kuffart Hajnalka: Raguzai (Borbély) István esztergomi udvarbíró számadása. In: *Szabályozás, ígéret, valóság. Gazdaság- és várostörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István – Weisz Boglárka. Bp., 2025. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 181–210.

beszámolóira is, amelyek segítségével sok esetben az egyes számadási tételek mögötti történet is megismerhető.[20] 2021-től a Neumann Tibor által vezetett NKFIH K 134690. számú projekt keretében udvartörténeti, 2022-től a Weisz Boglárka által vezetett NKFIH TKP2021-NKTA-15. számú programban pedig gazdaságtörténeti szempontból nyílt lehetőségem alaposabban bevonni a levelezést a vizsgálatba. A kutatás során főleg Aragóniai Beatrix királyné személyén és udvartartásán keresztül közelítettem a forrásokhoz, melynek számos részeredménye[21] mellett egy olyan kötet is elkészült, amely az olasz és magyar történelem egy közös metszéspontján, a nápolyi bárók összeesküvésén keresztül újraértelmezi az esztergomi számadásokhoz kapcsolódó kezdeti kérdést is, jelesül: hogyan nyerhette el a hatéves Ippolito d'Este az esztergomi érsekséget.[22]

Doktori kutatásaim során a számadáskönyvek tartalmát feltártam, az itáliai számvevők által kialakított – Fügedinél felvázolt – kétszintű könyvelési, illetve külső és belső hivatkozási rendszert részletesen bemutattam.[23] A disszertáció mellékletében egy hosszabb és egy rövidebb latin nyelvű számadást átírásban is közöltem.[24] 2020-ban további két számadás szövegét adtam közre,[25] azonban be kellett látnom, hogy egyesével publikálva a számadások nem lesznek könnyebben hasznosíthatók a kutatók számára, hiszen, minden törekvésem ellenére, ebből a teljes kép még nehezen látható át, a kötetek közti összefüggésrendszerről nem is beszélve. A számadásokat tehát együtt érdemes megjelen-

20 Elsősorban Bartolomeo Bresciani, Cesare Valentini, Beltrame Costabili, Donato Marinelli iratanyaga kapcsolható szorosabban az esztergomi érsekség 1486–1498 közötti történetéhez. Vö. Kuffart Hajnalka – Neumann Tibor: „Olyan szép kísérete lesz, mint kevés úrnak Itáliában". Az esztergomi érseki udvartartás szervezése 1486/87 folyamán. *Történelmi Szemle* 63 (2021) 323–382.; Kuffart Hajnalka: Bakóc Tamás és Estei Hippolit cseréje. In: *Bakóc Tamás emlékezete,* 111–157.

21 A teljesség igénye nélkül lásd Kuffart Hajnalka: Giovanni Maria Parenti utazása Mátyás király udvarába (1486). A humanista útinapló eredeti szövege és magyar fordítása. *Művészettörténeti Értesítő* 72 (2023) 117–148.; Uő: Beatrix királyné anyagi helyzete Mátyás király uralkodása idején. In: *Kapocs, érme, rovás. Gazdaság- és várostörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István – Weisz Boglárka. Bp., 2024. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 143–199.; Kuffart Hajnalka: Élet Beatrix királyné esztergomi udvarában – az érseki kormányzó elbeszélése alapján. In: *„Királyi házunk népe". Királyi és királynéi udvartartás a középkor végén*. Szerk. Neumann Tibor. Bp., 2024. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 237–329.; Hajnalka Kuffart: Italian–Hungarian Careers in the Fifteenth Century. The Example of a Catalan. Life and Letters of Perotto Vesach. In: *Movement of Men, Goods and Cultures in Two Areas of Europe. Hungary and Southern Italy between the 15th and the 21st Centuries*. Ed. Paola Avallone – Mónika F. Molnár. Napoli, 2024. 53–93.; Hajnalka Kuffart: The Wealth of Beatrice of Aragon, Queen Consort of Hungary. A Reconstruction Attempt. In: *Markets, Mints, and Merchants. Royal Economic Policy and Towns in Medieval Hungary*. Ed. Boglárka Weisz – István Kádas – Judit Gál. Bp., 2025. 151–177.; Kuffart Hajnalka: „Cum pace virtus floret ubique". A cremai Monelli fivérek Magyarországon. *Kelet-Közép-Európai Történelmi Tanulmányok* 3 (2025) 2. sz. 12–35.

22 Kuffart Hajnalka: *Mátyás király és a nápolyi bárók lázadása*. [Kézirat.]

23 Kuffart Hajnalka: Bevezetés Estei Hippolit számadáskönyveihez. In: *Vestigia. Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban*. Szerk. Domokos György – Mátyus Norbert – Armando Nuzzo. Piliscsaba, 2015. 47–82.; Kuffart Hajnalka: Az esztergomi Hippolit-kódexek; Uő: *Modenában őrzött*.

24 Kuffart: *Modenában őrzött,* 246–369. A rövidebb füzet önállóan is megjelent: Kuffart Hajnalka: Az esztergomi érsek pisetum-jövedelme Battyányi István udvarbíró idején. In: *Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István – Skorka Renáta – Weisz Boglárka. Bp., 2018. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 93–110.

25 Kuffart Hajnalka: Az esztergomi érsekség pénzügyei és személyi állománya Estei Hippolit érkezése előtt. In: *Vestigia.* 3. *Italianista tanulmányok a magyar humanizmus és a tizenöt éves háború idejéről*. Szerk. Domokos György – W. Somogyi Judit – Szovák Márton. Bp., 2020. 96–149.

tetni, a hivatkozási rendszert rekonstruálva, valamint részletes mutatókkal és jegyzetapparátussal ellátva. Jelen projekt pontosan ezt célozza meg, és elsősorban a fenti doktori munkára épít.

Itt szükséges rögzíteni, hogy a disszertációmat nem végállomásnak, hanem alapanyagnak tekintettem, így önálló kiadása sem tűnt célszerűnek, hiszen a dolgozat az esztergomi számadások egy részletes segédleteként értelmezhető. Így funkciója hosszú távú stratégiai megfontolásból átalakult: a forráskiadvány-sorozat előkészítő szintjét képviseli, és nem a kutatások lezárását és egyetlen kötetben való összegzését jelenti.

A fenti tapasztalatokkal felvértezve elérkezettnek látszott az idő, hogy az esztergomi számadáskönyvek kiadványsorozatba rendezve megjelenhessenek. A források terjedelme, adatmennyisége és szerteágazó tematikája miatt ez a munka csak szakképzett és jól felkészült kollégák bevonásával lehetséges, ami szerencsés módon esett egybe a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal Nemzeti Kutatási és Kiválósági Programjának (= NKKP) STARTING_25 pályázatában foglalt új kutatócsoportok létrehozására irányuló célkitűzéseivel. A programban részt vevő munkatársak, Visegrádi Renáta és Czövek Zoltán egyaránt rendelkeznek számadáskönyvek feldolgozásában szerzett tapasztalattal,[26] közreműködésük így várhatóan jelentősen hozzájárul a vegyesen olasz és latin nyelvű szövegek kritikai kiadásának megvalósulásához.

A projekt ütemterve, módszertana és várható eredményei

A fentiekből következően az NKKP STARTING_25 152830. sz. projekt egy hosszabb távú terv legfontosabb, első megvalósítási periódusát jelenti. Ebben szeretnénk megalapozni a teljes sorozatot, lefektetni a kiadási elveket, elkészíteni a lehető legtöbb szövegátírást kritikai apparátussal és mutatókkal ellátva, valamint három kötetbe rendezve a Mátyás-kor forrásanyagát lefedő 14 számadás nyomdakész kéziratát összeállítani és lehetőség szerint megjelentetni. A 34 kötet sorozatszerű kiadásának logikai vázlatát az 1. táblázat foglalja össze.

Az 1. táblázat egy elméleti menetrendet mutat be, amelyet a gyakorlat szükség esetén felülírhat. A 4. helyre sorolt inventáriumokat tartalmazó füzet Ippolito teljes esztergomi érsekségét lefedi, ennek kiadása egyedi módszertant igényel, ezért indokolt esetben előfordulhat, hogy a többletmunka miatt mégis a sorozat végén kap majd helyet. Nem szerepel a táblázatban, de szorosan kapcsolódik az 1487. évhez egy ferrarai számadáskönyv,[27] amelyben a Magyarországra induló Ippolito embereinek szolgálatba vételére, málhájának összeállítására és az egyes tárgyak készíttetésére vonatkozó információk szerepelnek. Mivel ez a számadás jelentősen különbözik az Esztergomban kialakuló rendszertől, és egyértelműen a ferrarai adminisztrációs gyakorlathoz illeszkedik, nem tűnt célszerűnek

26 Czövek Zoltán: *Számadás, leltár, végrendelet. Tanulmányok középkor végi forrásokról*. Debrecen, 2009. [Doktori értekezés]; Virágh Ágnes – Visegrádi Renáta: *Magyar zsoldosok kifizetési feljegyzései a Firenzei Állami Levéltárból (1361–1365)*. Debrecen, 2024. (Fontes Memoriae Hungariae V. Militaria 1.)

27 Archivio di Stato di Modena. Archivio Segreto Estense. Amministrazione dei Principi (= AdP) 751.

1. táblázat. Az esztergomi számadáskönyvek sorozatszerű kiadásának logikai vázlatterve

A kötetek tervezett kiadási sorrendje	Számadások mennyisége	Finanszírozás
1. Mátyás-kor I. (1486–1488)	6 számadás	STARTING_25
2. Mátyás-kor II. (1489)	4 számadás	
3. Mátyás-kor III. (1490)	4 számadás	
4. Mátyás- és Jagelló-kor (1487–1498)	1 inventáriumok füzete	későbbi pályázatok
5. Jagelló-kor I. (1491–1492)	3 számadás	
6. Jagelló-kor II. (1492–1494)	3 számadás	
7. Jagelló-kor III. (1493–1494)	4 számadás	
8. Jagelló-kor IV. (1494–1495)	3 számadás	
9. Jagelló-kor V. (1495–1497)	4 számadás	
10. Jagelló-kor VI. (1492–1497)	2 „guardaroba” kötet	

felvenni a kiadványsorozatba. A benne foglalt adatok ugyanakkor az apparátusban meg fognak jelenni azokban az esetekben, ahol azonosítható a kapcsolat.

A projekt kiemelten fontos feladata az első kötet lehető legalaposabb és -logikusabb összeállítása. Ezen keresztül mutatható be ugyanis az esztergomi gazdaság korábbi állapota (1486), a kétszintű könyvelési rendszer felállása (1487), a magyar és itáliai könyvelés egymásra épülése és a módszerek közti különbségek, valamint az első teljes könyvelési év működés közben (1488). Különös figyelmet kell fordítani a tartozik-követel jellegű számlák megfelelő megjelenítésére is. A további két év (1489–1490) számadásai az első kötet mintájára és tapasztalatait felhasználva készülnek el a projekt második felében. E két év a számadások ismert terjedelme miatt kerül két külön kötetbe. A későbbi köteteknél már a jelen projekt idején kialakított rutint szeretnénk az adott esetekre alkalmazni.

A projekt számos kihívást tartogat, s nem szorítkozik csupán meglévő digitalizált anyag kiadásra való előkészítésére. Mindhárom forráskiadványban szeretnénk láttatni az egykor a rendszer részeit képező, mára azonban elveszett köteteket. Ezeket a jelenlegi munkaszakaszban az egyszerűség kedvéért „fantom-köteteknek” neveztem el. A főkönyvek hivatkozásai és a kísérő forrásanyag (például itáliai tisztviselők levelezése, kötetbe nem került számlák, magyarországi oklevelek stb.) alapján ezek tartalma ugyanis kisebb-nagyobb mértékben rekonstruálható. A „fantom-kötetek” mellett a meglévő számadások olvashatatlan vagy hiányzó részeinél ugyanígy esély kínálkozik a szövegek vagy a tartalom egy részének pótlására. A projekt segítségével ugyanakkor helyszíni munka keretében kísérletet teszünk a meglévő, de mára olvashatatlanná vált eredeti kötetek szövegének kinyerésére is, elsősorban olyan roncsolásmentes megvilágítási eszközök bevonásával, amelyek által az iratok többféle fényspektrumon is vizsgálhatóvá válnak. A helyszíni munkák során természetesen további forrásfeltárásra is nyílik lehetőség, és nem zárnám ki annak esélyét, hogy az eddig ismert kötetek száma talán tovább bővíthető.

A 2. táblázat részletesebben is bemutatja a projekt során megjelentetni szándékozott kötetek tervezett felépítését és néhány kihívást jelentő részletét.

2. táblázat. A projekt során megjelentetni szándékozott három kötet tervezett tartalomjegyzéke

Kötet	**Tartalom** Rövid, eredeti jelzet (AdP-szám), szerző vagy a forrás típusa, évszám, nyelv [esetleges állapot]
1. Mátyás-kor (1486–1488)	AdP 683., Lorenzo Teodato d'Aversa, 1486–1487., olasz
	AdP 684., Lorenzo Teodato d'Aversa, 1487., olasz
	AdP 682., Piero Pincaro da Parma bevételi és kiadási főkönyve, 1487., olasz
	AdP 752., Battyányi István, 1488., latin
	AdP 687., Battyányi István, 1488., latin
	AdP 686., Piero Pincaro da Parma bevételi főkönyve, 1488., olasz
	„Fantom kötetek" (például Pincaro 1488. évi kiadási főkönyvének) tartalma
2. Mátyás-kor (1489)	AdP 753., Battyányi István, 1489., latin
	AdP 693., Tomori Bernát, 1489., latin
	AdP 688., Piero Pincaro da Parma bevételi főkönyve, 1489., olasz
	AdP 689., Piero Pincaro da Parma kiadási főkönyve, 1489., olasz
	„Fantom kötetek" tartalma
3. Mátyás-kor (1490)	AdP 690., Battyányi István, 1490., latin [rossz állapotú kötet]
	AdP 691., Piero Pincaro da Parma bevételi főkönyve, 1490., olasz
	AdP 692., Piero Pincaro da Parma kiadási főkönyve, 1490., olasz
	AdP 755., Piero Pincaro da Parma alkalmazotti kötete, 1490., olasz [rossz állapotú kötet]
	„Fantom kötetek" tartalma

A tervezett három kiadvány hiánypótló forrásközlésnek tekinthető, és különösen fontos anyagot jelent a reneszánsz és a késő középkor világát kutató számos társtudomány számára. Tapasztalatom szerint a történettudományon kívül a művészettörténet, régészet, építészettörténet, nyelvészet, irodalomtudomány, zenetörténet magyarországi és külföldi kutatói egyaránt érdeklődnek az esztergomi számadáskönyvek adatai iránt. A kitűzött célok teljesítésével tehát nemzetközi szinten is keresett forrásanyagot tudunk prezentálni a felsorolt tudományok képviselői számára.

A projekt teljes futamideje során a számadásokban rejlő számos téma közül válogatva magyar és idegen nyelvű szaktanulmányokat tervezünk készíteni, amelyeken keresztül bemutatjuk a kiadványok felhasználásában rejlő lehetőségeket. A források nemzetközi jellege miatt a várható eredmények közé sorolom az eddig is meglévő nemzetközi – elsősorban olaszországi – szakmai kapcsolatok erősítését, valamint újak kialakítását. Az érsekség egykori birtokai a mai Szlovákia és Magyarország területéhez tartoznak, és a szám-

adásokban számos helytörténeti jelentőségű adat is található. A projekt futamideje alatt már csak emiatt is törekszünk a szlovákiai kutatókkal való kapcsolatfelvételre, a három forráskiadvány bevezetőjét pedig magyar és angol mellett szlovák nyelven is közzétesszük, lehetőség szerint szlovák fórumokon is bemutatjuk.

CONTENTS

STUDIES

Balázs Kertész Life and Career of Tatamér, Provost of Székesfehérvár and Royal Vice-Chancellor 1

Miklós Fóti From Tax Farmer to *Sancakbeyi*. The Career of Ferhad *Ağa* and *Bey* on the Habsburg–Ottoman Frontier 29

Zsuzsanna Cziráki Scenes and Tools of Transylvanian Saxon Diplomacy in the 16th and 17th Centuries 45

Lídia Kustár An Attempt to Reconstruct the Childhood of Judit Sallér of Jakabháza and her Marriage to Count György Festetics of Tolna 71

András Cieger Mór Jókai and the First Association of Journalists in Hungary 99

Dániel Miklós Snapshots of the Public Sentiment in Czechoslovakia, 1938–1939 115

OBSERVER

Hajnalka Kuffart The Accounts of the Archdiocese of Esztergom from the Matthias Era (1486–1490). The First Volumes of a Source Publication Series on a Hungarian–Italian Mixed Accounting System 133

István Kádas The Functioning and Pitfalls of the Portal Tax System in the Jagiellonian Era. Presentation of a Project Carried out under the János Bolyai Research Fellowship of the Hungarian Academy of Sciences 143

Szilvia Czinege Critical Edition of István Széchenyi's Letters. Research Report 155

E számunk szerzői

Cieger András, tudományos tanácsadó, osztályvezető, ELTE HTK TTI, Újkori osztály ● Czinege Szilvia, tudományos munkatárs, ELTE HTK TTI, Újkori osztály ● Cziráki Zsuzsanna, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Intézet ● Fóti Miklós, tudományos segédmunkatárs, ELTE HTK TTI, Délkelet-Európa története osztály, Turkológiai kutatócsoport ● Kádas István, tudományos főmunkatárs, ELTE HTK TTI, Középkori osztály ● Kertész Balázs, tudományos főmunkatárs, Városi Levéltár és Kutatóintézet [Székesfehérvár] ● Kuffart Hajnalka, tudományos munkatárs, ELTE HTK TTI, Középkori osztály ● Kustár Lídia, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék, Történelem Segédtudományai Doktori Program ● Miklós Dániel, levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Tudományos Igazgatóság

(ELTE HTK TTI = Eötvös Loránd Tudományegyetem Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda
Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék
E-mail: bardi.erzsebet@htk.elte.hu, terjesztes@htk.elte.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt
(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)
1053 Budapest, Magyar u. 40.
Telefon: +36-30-203-1769
E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

ELTE | HTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

Ára: 1800 Ft
Előfizetőknek: 1000 Ft

9 770040 963009 26001